

**Mare
Liberum
1609-2009**

**De waarde van 'Mare Liberum'
van Hugo de Groot voor het nu**

De waarde van 'Mare Liberum' van Hugo de Groot voor het nu

Gemeengoed - Global Commons - 'res communis'

Extra zorgvuldig omgaan met dingen die voor de wereld onbetwistbaar van zeer groot belang zijn lijkt nauwelijks meer een discussiepunt.

Wat de mensheid gemeenschappelijk zoal van waarde beschouwt zijn voorwerpen die behoren tot het cultureel erfgoed. Dit zijn bijvoorbeeld schilderijen van Rembrandt, hiërogliefen-teksten op papyrus en de Taj Mahal. Internationaal-rechtelijke bescherming van dit type cultureel erfgoed is onder meer geregeld in een verdrag dat in 1954 in Den Haag is gesloten.

De natuur is een ander soort erfgoed dat de mensen willen beschermen en in stand houden. Het milieu lijdt onder de druk die het economisch leven stelt en onder de groei van de samenleving. Natuurgebieden, natuurlijke habitat, oorspronkelijke landschappen, gezonde lucht, water, natuurlijke hulpbronnen, biodiversiteit en verscheidenheid aan flora en fauna worden bedreigd, maar dienen, als kwesties die alle wereldburgers aangaan, beschermd te worden omdat het gemeenschappelijk bezit is. In dit verband zijn er internationale afspraken gemaakt zoals die van Stockholm uit 1972, van Rio de Janeiro uit 1992, van Johannesburg uit 2002. Iedereen herinnert zich nog wel de Club van Rome die waarschuwde voor de uitputting van de aarde en iedereen heeft wel eens gehoord van het Verdrag van Kyoto, dat de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen regelt.

De conservering van de zee, naast de polen, wordt binnen dit spectrum van natuurlijk erfgoed vanzelfsprekend gezien als een verantwoordelijkheid van allen. Daarmee is de zee een gedeeld bezit, met gedeelde verantwoordelijkheid voor gebruik en beheer. Er zijn echter ook delen die behoren tot het territoriaal plat van een natie of tot exclusieve economische zones. Overbevissing, gebruik van de zee voor diepzee-mijnbouw en olie-exploratie en milieuverontreiniging van de zee, waardoor vanaf 1900 de biologische soortenrijkdom afgenomen is, moet ingedamd worden om redenen van gemeenschapsbelang. Dit beleid is in volkenrechtelijke verdragen vastgelegd, zoals de United Nations Convention on the Law of the Sea uit 1982. Zelfs de maan en de ruimte in het algemeen ('outer space') worden op eenzelfde manier als de zee gevat in regels van internationaal recht. Hiermee wordt bereikt dat dit universum gehandhaafd blijft als een

gedeeld cultuurbezit, dat niemand mag en kan claimen als privé staatsbezit, omdat het door zijn aard een gemeenschappelijke aangelegenheid betreft.

Soevereine staten ontwikkelden vanaf de 19e eeuw door de stoomscheepvaart, door de telex en door het imperialisme een modern netwerk van samenwerking. In de 20e eeuw wordt die co-existentie van naties in toenemende mate omgezet in een 'cooperation' (vervat in een internationaal-rechtelijk raamwerk) om de 'common interest'/'common concern' te bevorderen. Deze verplichtingen waaraan eenieder zich moet houden zijn van dwingend recht.

In het Engels is het vakjargon voor dergelijke maatschappelijke verplichtingen 'global commons'. Dit betekent dat niemand en ook niet een land iets van een dergelijke oneindige waarde, zoals voor het biologisch evenwicht en voor de maatschappij, zou kunnen of mogen domineren. In het Latijn noemt men een dergelijk gemeengoed een 'res communis'.

Essentialia van "Mare Liberum" ("Vrije Zee") van Hugo de Groot

In de tijd volgend op Hugo de Groot's "Mare Liberum" ("Vrije zee"), dat anoniem gepubliceerd werd in 1609, en na het uit 1625 daterende "De lure Belli ac Pacis" ("Over het Recht van Oorlog en Vrede") eveneens van Hugo de Groot, ontstond de internationale structuur van interstatelijke relaties die door middel van verdragen bijeen werden gehouden. In dit systeem worden gemeenschappelijke belangen en gedeeld begrip van de mensheid - de betrekkingen tussen landen - bestierd door het volkenrecht. In die tijd kende men ook al de discussie rond de 'res communis'.

Voor Hugo de Groot was het onmogelijk om de zee, vitale ader voor het handelsverkeer, te bezitten; dit integenstelling tot territoriaal landbezit. Hugo de Groot heeft dit voor het eerst beschreven in "De lure Praedae Commentarius" ("Over het recht op buit") in 1604-1606, de voorloper van "Mare Liberum" (1609). Volgens Hugo de Groot is de zee een vrij en internationaal gebied ('res communis'), te bevaren door alle landen. Geen staat kan dus 'imperium' (soevereiniteit) over de zee hebben en over de zee 'dominium' (bezitsrecht) uitoefenen, alsof de zee van niemand is ('res nullius'). De zee is immers het transportmiddel voor vrij

handelsverkeer en overzeese handel.

Er kan volgens Hugo de Groot geen exclusief recht op bezit van de zee bestaan, en evenmin een exclusief recht op navigatie en een exclusief recht op handel. Hugo de Groot vindt dat inbreuk hierop in strijd is met de beginselen van het natuurrecht. Dan is verzet daartegen legitiem en zijn oorlog en buit gerechtvaardigd ('bellum iustum').

Een kleine vloot van een voorcompagnie van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, die onder commandant Jacob van Heemskerck voer, bevond zich rond 1603 ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog in de wateren van de Indonesische Archipel. Kaapvaart, schermutselingen en inbeslagname van schip en goed waren destijds een normaal gegeven, ook onder de koopvaardij, tenminste wanneer vijandige schepen elkaar de vrije doorgang beletten.

Het schip Santa Catharina uit Portugal (een land dat toen onder Spanje verenigd was, en dus tevens vijand was van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden) werd door Jacob van Heemskerck buit gemaakt. De geldsom waarin de oogst uitgedrukt werd was astronomisch hoog: 3 miljoen gulden. Hugo de Groot heeft een rechtvaardiging van de gekeerde buit geleverd in wat uiteindelijk bekend is geworden als "Mare Liberum".

In 1625 heeft Hugo de Groot "De lure Belli ac Pacis" geschreven, dat over het algemeen gezien wordt als de basis van het moderne internationaal recht. Hierin behandelt Hugo de Groot onder meer volkenrechtelijke begrippen als 'gerechtvaardigde oorlog'/'bellum iustum' en de 'gerechtigde reden'/'causa iusta' voor het starten van een oorlog, namelijk uit zelfverdediging, om schade te herstellen en als strafexpeditie. "Mare Liberum" is als het ware een eerste volkenrechtelijke vingeroefening, een eerste stap in de richting van dit hoofdwerk en de basis van zijn denken.

Met de bril van nu kan men kritisch het volgende vaststellen over "Mare Liberum". Deze ideologie van de Verenigde Oost-Indische Compagnie was het instrument voor het opbreken van buitenlandse handelsmonopolies; die vrijheid van de zee komt overeen met het Nederlandse overzeese handelsbelang. De Nederlanders sloten namelijk vervolgens monopolistische contracten voor de specerijen-export met Indonesische inlandse vorsten, zogenaamd in ruil voor verstrekte bescherming. Zo pakte het vrijhandelsinitiatief uit als monopolievestiging, het opstapje voor kolonisatie van Indonesië.

Per saldo echter kan je de gedachte van de 'vrije zee' en daarmee van "Mare Liberum" bestempelen als een verwoording van het gemeenschappelijk belang.

Jeroen Vervliet, 30 oktober 2008